

TÜRKİYE VE ÖZBEKİSTAN'DA YAŞAYAN KAZAK TÜRKLERİNİN DÜĞÜN GELENEKLERİNDEKİ BAZI UNSURLAR*

Some Elements in the Wedding Traditions of Kazakhs Living in Türkiye and Uzbekistan

Dr. Ainura BEİSEĞULOVA**

Prof. Dr. Bibiziya KALŞABAYEVA***

Doç. Dr. Bolat SMAĞULOV****

ÖZ

Batıda Hazar Denizi'nden doğuda Çin'in Sincan Özerk Bölgesi'ndeki Urumçi'ye ve güneyde Karakalpakistan ve Taşkent'ten başlamak üzere kuzeyde Batı Sibirya'ya kadar uzanan topraklar, Kazak Türklerinin yoğun olarak yaşadığı coğrafyadır. 1950'lerden itibaren Kazak Türklerinin bir kısmı Türkiye'de yaşamaktadır. Bu bağlamda günümüzde Kazakistan etnoloji biliminde en çok ilgi çeken konulardan biri Kazakistan dışındaki Kazak Türklerinin tarihi ve geleneksel kültürüdür. Yazıda bu konuyla ilgili araştırmalar tanıtılırken kısa değerlendirme yapılmış, Kazakça ve Rusça orijinal kaynaklar Türkçeye çevrilerek gösterilmiş ve bu çalışmaların yapılmasındaki temel düşünceler tartışılmıştır. Zaten genel olarak hem Kazakistan literatüründe hem de Türkiye ve Özbekistan'da tartışmalar etnik tarih, dil, zihniyet, gelenek gibi kavramlar ve teori problemleri çerçevesinde yapılmıştır. Kazakistan Cumhuriyeti'ne gelince, çeşitli siyasal nedenlerden dolayı ancak Kazakistan 1991 senesinde bağımsızlığını ilân ettikten sonra, Kazakistan dışındaki Kazak Türkleri ile ilgili araştırmalara hız verilmiştir. Kazakistan'da yurtdışı Kazak Türkleri konusu önemli bir araştırma alanına dönüşmüştür. Bir yandan etnoloji bilim insanlarına göre, kendi vatanından başka bir ülkede ya da başka bir milletin arasında yaşayan etnik oluşumlar (irredenta ve diasporalar), dili ve geleneksel yaşam kültürünü daha iyi korumaya ve yaşatmaya çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle, irredenta ya da diaspora, belirli etno-kültürel geleneklerin taşıyıcıları olan tarihsel olarak kurulmuş topluluktur. Bununla beraber, günümüzde irredenta ya da diaspora meselesi önemli bir ölçüde yeni bir renk kazanmıştır. Yani irredenta (diasporalar) aynı zamanda Avrasya coğrafyasındaki Türk devletlerinin entegrasyonunu kolaylaştıran siyasî bir araçtır. Bu yüzden çalışmada Kazak Türklerinin geleneksel kültürünü etkileyen çeşitli faktörler incelenmektedir. Bu konunun bazı detayları göz önüne alındığında, Türkiye ve Özbekistan'da yaşayan Kazak Türklerinin düğün geleneklerine has özellik ve nüansları vardır. Ve bu yazıda Kazak Türklerinin düğün örf-adetleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Kazak Türklerinin geleneksel kültürüne Anadolu Türklerinin etkileri tespit edilmiş, etkileşimin sonucunda ortaya çıkan etno-kültürel özellikler belirlenmiş ve tespit edilen unsurlar tanıtılmıştır. Bu çalışmanın amacı Kazakistan dışındaki Kazak Türklerinin düğün gelenekleri araştırmacıları tarafından yeterince ele alınmamış olan örf-adetleri hakkında bilgi sunmaktır. Bu çalışmada Kazak Türklerinin düğün özellikleri folklor ürünleri çerçevesinde incelenecektir. Çünkü folklor ürünleri ele alındığında, bir milletin dünya görüşü görülebilir. Yani masal, rivayet ve efsaneler bir halkın düşünce dünyasını, hayat tarzını anlatırlar. Kazak Türklerinin örf-adetleri konusundaki bazı değerleri onların folkloruna da yansımıştır. Bu açıdan folklor geleneksel kültürü oluşturan önemli unsurların başında yer alır.

Anahtar Kelimeler

Diaspora, irredenta, örf-adetler, düğün, dönürlük, mehir, Kazak Türkleri.

ABSTRACT

Territories stretching from the Caspian Sea in the west to Urumchi of the Xinjiang Uygur Autonomous Region of China in the east and from Karakalpakistan and Tashkent inclusive in the south to Western Siberia in the north, are the lands of compact resettlement of Kazakhs. Since the 1950s, some Kazakhs have been living in Türkiye. In this regard, at present, in the ethnological science of Kazakhstan, one of the most popular topics is the history and traditional culture of Kazakhs who live outside Kazakhstan. The article in this brief

* Geliş tarihi: 7 Şubat 2020 - Kabul tarihi: 12 Aralık 2022

Beiseğulova, Ainura; Kalşabayeva, Bibiziya; Smağulov, Bolat. "Türkiye ve Özbekistan'da Yaşayan Kazak Türklerinin Düğün Geleneklerindeki Bazı Unsurlar" *Milli Folklor* 137 (Bahar 2023): 159-173

** El-Fârâbî Kazak Milli Üniversitesi Tarih Fakültesi, Tarih, Arkeoloji ve Etnoloji Bölümü Öğretim Üyesi, Almatı/Kazakistan, beysegulovaak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1470-1751.

*** El-Fârâbî Kazak Milli Üniversitesi Tarih Fakültesi, Tarih, Arkeoloji ve Etnoloji Bölümü Profesörü, Almatı/Kazakistan, kalshabaeva_b@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-7391-8264.

****Kazakistan Cumhuriyeti Merkezi Devlet Müzesi, Kazakistan Tarihi Bölümü, Araştırma Görevlisi, Almatı/Kazakistan, bolat.qudaibergenuly@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7323-0515.

assessment of research is shown in Turkish original sources in Kazakh and Russian as well as the analysis of the main positions of the authors of these works. In essence, in the historiography of Kazakhstan, and in the historiography of Türkiye and Uzbekistan, disputes unfolded around such concepts as ethnic history, language, mentality, tradition and issues of theory. As for Kazakhstan, for various political reasons, the impetus to the studies associated with the Kazakhs outside Kazakhstan occurred only after the proclamation of Kazakhstan's independence in 1991. The theme of foreign Kazakhs turned in Kazakhstan into an important research area. On the one hand, according to ethnologists, ethnic communities (irredentes and diasporas) try to better protect and preserve language and traditional culture. In other words, irredentes and diaspora are historically formed carriers of certain ethnocultural traditions. Along with this, at present, the problems and diasporas have acquired a large way. That is, irredent and diasporas are a political tool that facilitates the integration of the Turkic states in the Eurasian space. Therefore, the article studies various factors affecting the traditional culture of Kazakhs. If we take into account some aspects of the topic, then there are features and nuances that are characteristic of the traditions of Kazakhs in Türkiye and Uzbekistan. And in this article an attempt was made to give information on wedding customs and traditions of Kazakhs. Along with this, the influence of the Turks of Anatolia on the traditional culture of Kazakhs has been established, ethnocultural features were revealed as a result of this influence and information on established elements is given. And the purpose of this work is to present information about rites and customs that have not received sufficient lighting in the works of researchers of the wedding traditions of Kazakhs who live outside Kazakhstan. In this work, wedding traditions are studied in the framework of folklore works. Since in the study of folklore works you can see the worldview of the people. In other words, legends, epics reflect the thinking, lifestyle of the people. Some elements of customs and traditions of Kazakhs also influenced their folklore. From this point of view, folklore is one of the important elements that form a traditional culture.

Keywords

Diaspora, irredenta, customs and traditions, wedding, matchmaking, mehir, Kazakhs.

Giriş

Kazakistan Cumhuriyeti Milli Ekonomi Bakanlığı İstatistik Komitesi'nin 1 Ocak 2021 tarihli nüfus verilerine göre, Kazakistan'da ikamet eden toplam nüfusun %69'unu (yani 13.029.227 kişidir) Kazak Türkleri oluşturmaktadır (Kazakistan Respublikası... 2021). Kazak Türklerinin büyük çoğunluğu Kazakistan'da yaşamasına rağmen, bunun yanı sıra Özbekistan ve Rusya başta olmak üzere birtakım komşu ülkelere de yayılmışlardır. Çin'de 1,5 milyon, Özbekistan'da 821 bin, Rusya'da 647 bin, Moğolistan'da 101 bin, Kırgızistan'da 36 bin ve Türkmenistan'da 19 bin Kazak Türkü ikamet etmektedir (Informatsionnye material 2010, Kazakhi v Mongoli 2022, Naseleniye Turkmenistana 2020, Natsionalny sostav 2021, Opublikovany dannye 2021). Türkiye'deki Kazak Türklerinin sayısının 20 bine yakın olduğu varsayılmaktadır (Makesatı 2018).

Bu çalışma, yazarlardan biri olan Aynur Beysegulova'nın 2013–2019 yılları arasında İstanbul'daki Zeytinburnu sınırları içinde ikamet eden ve Konya'daki Altay köyünden İstanbul'a misafirlığe gelen Kazak Türkleri ile yaptığı görüşmelerden elde ettiği bilgilere dayanarak hazırlandı. Bunun dışında Beysegulova 2018'de Özbekistan'a da giderek Kazak Türklerinin düğünleri konusunda örnekler topladı. Orada yaşayan Kazak Türklerinden ses kayıtları alınmış, derlemeler üzerinde düğün incelemesi yapılmıştır. Yazıda olayların içinde yaşamış kimselerin verdiği bilgilere dayanan çok değerli malumatlar mevcuttur. Çalışmada Kazak Türklerinin örf-adetleri ile ilgili birçok bilgi yer almaktadır.

Öncelikle bazı kavram kargaşalıklarının önlemek için belirli terimlerin altını çizmek istiyoruz. Etnografya biliminde “*diaspora*” teriminin bir karşılığı vardır. Bu kelime ile herhangi bir ulusun ana yurdundan ayrılmış kolu olarak tanımlanan etnik ve (veya) dinî azınlıkları kastedilmektedir. Örneğin, Doğu Türkistan'da yaşayan Kazak Türklerinin bazıları Çin'in baskısı nedeni ile vatanlarını terk etmek zorunda kalmış (Rakişeva 2015), daha sonra da Türkiye'ye göç etmişlerdir. Kazak Türkleri, Türkiye'ye ilk olarak 1952 yılının sonlarına doğru gruplar halinde gelmeye başladılar. Bunlar Kayseri, Mani-

sa, Niğde ve Konya vilayetlerinde çeşitli ilçe ve köylere yerleştirildi (Kara, 2018: 545). Ama Özbekistan'da yaşayan Kazak Türklerinden bahsederseniz, Kazak araştırmacısı Gülnar Mendikulova'nın yazdığı gibi, bunlar hakkında "diaspora" yerine "irredenta" kelimesi çok daha yerinde ve doğru bir kullanım olacaktır (Mendikulova 2006). Bilindiği gibi, 1920'de bugünkü Kazakistan'ın kuzey, batı ve doğusunu kapsayan Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Lakin güney ve güney-doğu toprakları Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne dahildi. 1924–1925 yılları arasında eski Türkistan Cumhuriyeti'nin topraklarında Özbek ve Türkmen Cumhuriyetleri kurulduktan sonra, Kazak Türklerinin yaşadığı toprakların Kazakistan'a bırakılmasına rağmen, Kazak Türklerinin bir kısmı Özbekistan sınırları içerisinde kalmıştır.

Kazakistan dışındaki Kazak Türklerinin tarihi ve kültürü Rus, Kazak, Özbek ve Türk araştırmacılarının çalışmalarında yer almaktadır.

Özbekistan Cumhuriyeti. Özbekistan'da yaşayan Kazak Türklerinin tarihi ve geleneksel kültürü üzerine yapılan araştırmaları iki aşamada ele alabiliriz:

1- Rus Çarlığı dönemindeki Rus araştırmacıların Kazak Türkleri hakkında çalışmaları (XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başları),

2- SSCB devrinde Özbek bilim insanlarının Özbekistan Kazakları üzerine çalışmaları (XX. yüzyıl).

Rus Çarlığı döneminde bazı Rus subay ve araştırmacıları, günümüzde Özbekistan'ın bulunduğu topraklardaki Türk halklarının tarihi ve kültürü ile ilgilenmeye başladılar. XIX. yüzyılın ikisi yarısı ile XX. yüzyılın başında Kazak Türklerinin örf-adetleri üzerine araştırmalar yapıldı. Bu dönemde Aleksey Makşeyev, Lev Kostenko, Nikolay Dingelşet ve Rus araştırmacılarının kitap ve makaleleri neşredildi (Makşeyev 1868, Kostenko 1880, Dingelşet 1892). Pyotr Paşino'nun "1866'da Türkistan Vilayeti" çalışmasında göçebe hayatına sahip olan Taşkent ilçesi Kazak Türklerinin geleneksel kültürü Özbek Türklerinin örf-adetlerine çok yakın olduğunu belirtti (Paşino 1868: 123). Türk halklarının göçebe yaşamı ve hayvancılığı sahasında araştırmalarıyla tanınan Aleksandr Geyns'in "*Türkistan Hakkında Bilgiler Bozkır ve Göçebeler*" adlı eserinde Kazak Türklerinin göçebe yaşamı konusunda genel bilgiler sunulduktan sonra, çiftlik hayvanlarını otlatması hakkında teferruatlı bilgiler verilmektedir (Geyns 1897: 24). Rus Genelkurmayından Albay Lev Kostenko'nun 1880 yılında yayımlanan "Türkistan Vilayeti İstatistik Analizi ve Askeri Açısından Etüdü" adlı çalışması büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu eserde Orta Asya'nın etnik yapısı, geleneksel kültürü, hayvancılığı, gelenek ve görenekleri ile ilgili birçok bilgi yer almaktadır (Kostenko 1880: 76). Nikolay Dingelşet'in 1892 senesinde "Orta Asya'da Kolonicilik Politikamız" adıyla yayımlanan çalışmasında da Orta Asya Türk halklarının tarihi konusunda aldığı bilgilere yer verilmektedir (Dingelşet 1892: 45). Kazak Türklerinin tarihi hakkında diğer eser Rus araştırmacısı Mihail Terentiye'ye aittir. Onun "*Rusya'nın Orta Asya'yı İşgali Tarihi*" çalışması 1906'da St. Petersburg'da yayımlanmıştır (Terentiye 1906: 57).

XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlarında Rus Çarlığında yaşayan milletlerin menşei, tarihi ve kültürü üzerine kitap ve ansiklopediler neşredildi. Örneğin, 1913 yılında St. Petersburg'da "*Rusya Bizim Coğrafya Açısından Anavatanımız*" adlı bir eser yayımlandı. Bu on bir ciltlik eser kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Eserin 19. cildinde Orta Asya Türk halklarının tarihi ve etnografyası konusunda çok değerli malumatlar mevcuttur. Kitapta Kazak Türklerinin geleneksel kültürü üzerine etraflıca bilgi vardır (1913: 234–266). Genel olarak, Rus Çarlığı dönemindeki Rus aydınlarının araştırmaları Kazak Türkleri tarihi, dini, dili, örf-adetleri açısından büyük önem arz etmektedir.

SSCB döneminde Özbek bilim adamlarının çalışmalarında Özbekistan'ın etnik yapısı, demografisi ve sosyal durumu ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Ama Hacıakber Salimov “*Orta Asya Nüfusu*”, Karim Şaniyazov “*Özbekistan Devrim Öncesi Dönemde Hayvancılık Sektörü*” ve İshak Mulâcanov’un “*Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Nüfusu*” ile “*Özbek SSC Demografik Gelişimi*” kitaplarında (Salimov 1975, Şaniyazov 1975, Mulâcanov 1983a, Mulâcanov 1989b). Özbekistan Kazakları hakkında bazı bilgiler verilse de Özbekistan’da Kazakların örf-adetleri konusunu kapsayan, sahadaki gözlemlere dayalı çalışmaların sayısının yok denecek kadar az olduğu görülür.

Kazakistan Cumhuriyeti doğruyu söylemek gerekirse, Kazak diasporası kavramı 30 yıldır Kazak araştırmacılarının zihninde büyük bir yer edinmiş durumda. Çünkü Kazakistan dışındaki Kazaklar meselesi ancak SSCB’nin dağılmasından sonra gündeme getirilebildi. Bu konuda ilk adımı Kazak araştırmacıları Abdimalik Nısanbayev ve Âbsemet Arğınbayev’in attığını görüyoruz. Örneğin, 1992 yılında “*Egemen Kazakistan*” gazetesinde “*Kazak Diasporası Bugünü ve Yarını*” (*Kazak diasporasının bugünü men ertenü*) yayımlanan geniş kapsamlı yazısında onlar Kazak diasporası ile ilgili statüs, sosyal ve manevi meselelerin açıklamasını verdiler (Nısanbayev vd. 1992). 1995 senesinde Dünya Kazak Türkleri Kurultayı, Kazakistan Milli Bilimler Akademisi’nin Felsefe Enstitüsü ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi tarafından Türkistan şehrinde “*Kazak Diasporası Bugünü ve Geleceği (Kazak diasporasının bugünü men bolaşığı) Uluslararası Sempozyumu*” düzenlendi. Sempozyumda Kazak diasporası tarihi konusunda pratik ve teori meselelerine yer verildi.

Kazakistan’da yapılan Türkoloji çalışmalarının bir bölümünü Kazakistan dışındaki Kazakların sosyo-kültürel hayatı, tarihi, dili, edebiyatları vs. üzerine yapılan çalışmalar oluşturmaktadır. Örneğin, Talğat Mamaşev’in 2005’te yayımlanan “*Yavrum diyen memleketi olmasa, memleketim diyen yavru nereden olsun!*” (*Balam deytin jurtı bolmasa, jurtım deytin bala kaydan bolsın!*) (Mamaşev 2005: 4) çalışmasında Kazakistan dışındaki Kazak Türklerinin sosyo-ekonomik durumu hakkında detaylı bilgiler sundu. Tarih sahasında araştırmalarıyla tanınan Manaş Kozıbayev, yapmış olduğu çalışmasında Kazak Türkleri diasporası ve diasporoloji kavramı üzerinde durdu ve bu konuda araştırmaların yapılması gerektiğini ifade etti (Kozıbayev 1991: 7). Kazakistan dışındaki Kazaklar hakkında bazı bilgiler A.Aydosov’un “*Kazak Diasporası Oluşması*” “*Kazak diasporasının kalıptasuvı*” yazısında da yer verilmektedir (Aydosov 1993: 75–78.).

Türkiye Cumhuriyeti. Türkiye bilim insanı Abdulvahap Kara, 2006 yılında yayımlanan “*Türkiye’deki Kazaklar Hakkında Araştırmalar*” eserinde Türk araştırmacılarının (Saadet Çağatay, Hasan Oralay, Hızırбек Gayretullah ve s.) Türkiye Kazakları ile ilgili çalışmalarının detaylı bir şekilde analizini yaptı (Kara 2006: 545–554). Kazak Türklerinin geleneksel kültürü üzerine araştırmalar yapanlardan biri Nerin Köse’dir (Köse 2001a, Köse, 2001b, Köse 2003). Nerin Köse’nin çalışmalarında tartışmalar düğün teorisi çerçevesinde yapılmıştır. Sonuç olarak geçen yarım asırlık dönemde Türkiye’de Kazak Türklerinin tarihi ve geleneksel kültürü konusu gittikçe daha fazla araştırmacının dikkatini çekti (Halıcı 1987, Liman Çetin 2006, Gabbasova 2017, Makesatı 2018) ve konunun bazı yönleri ayrıntılı şekilde incelendi. Diğer yandan konumuz hakkında söylemek gerekirse, birkaç yazar hariç detaylı bir şekilde inceleyip bugüne kadar getiren, gerekli bilgileri ve tanımlamaları yapan, en önemlisi konuya bilimsel açıdan yaklaşan tutarlı çalışmaları yapılmadı.

Evlenme Prensipleri

Kazak halkının geleneksel kültüründe evlenme ile ilgili örf ve adetler egzogami normlarına uyar ve kimse kendi “*kabile*” (*ruv*) boyundan kızla evlenemez (Ajiğali vd.

2005). Bu gelenek şimdiye kadar Türkiye ve Özbekistan Kazaklarının arasında hâlâ devam etmektedir. Kazak Türkleri hangi ülkede yaşarsa yaşasın çocuklarına şecerelerini anlatır, yedi atanı bilmezsen, ayıp diyerek öğütlemeye devam ederler. Kazak Türkleri yedi ataya kadar kendi boyundan çıkan adamları en yakın akrabası olarak gördüğü için, yedi atasını iyi bilen genç kuşaklar kimin yakın, kimin uzak olduğundan haberdardır (KK 9). Yedi ataya kadar evlenmemelerine karşın, Özbekistan'daki Kazak Türklerinde dayızadeler sık sık evlenmektedir (KK 2).

Günümüzde aile ve evlenme ile ilgili adetler, dönürlük gelenekleri değişmesine rağmen, manası kalmıştı. Örf ve adetlerin bazı yanları korunsun da bazıları değişmişler. Gelenekler başlıca olarak ailevi hayatta belli olur. Bunların arasında Kazak halkının oğlu, kızını evlendirmede asırlarca korunmuş adet ve gelenekleri var. Bu konuda XIX. yüzyılda İbray Altınсарın, Kazak Türkleri ilk önce oğluna kendilerine eşit olan, başka bir boydan çıkan, kendileri gibi şanlı, ünlü adamların kızını almaya çalıştıklarını yazdı (Altınсарın 1870: 176). Gelinin ana-baba tarafından seçilmesi yurtdışındaki Kazakların da hayatında şimdiye kadar aynı şekilde kaldı (KK 4). Lâkin Özbekistan'daki Kazaklar XX. yüzyıldan itibaren eş seçmesini gençlere bıraksa bile, uygun bir yerden eş bulma, gençleri buluşturma adetleri hâlâ sürmektedir (KK 3). Türkiye'deki Kazaklar ise, gençlerin başka haklardan kişilerle evlenmemesi için, birbirini görsün, tanışsınlar diye Avrupa Kazaklarıyla birlikte Türkiye ve Avrupa ülkelerinde çeşitli programlar düzenleyerek, gençleri birbiriyle tanıştırlar (KK 17). Türkiye'deki Kazakları araştıran I. Svanberg, gençlerin şimdiye kadar ana babalarının kontrolü altında olmalarına rağmen, eğer evlenmek için kendileri kızı ya da erkeği bulursa, akrabalarının buna saygıyla baktıklarını belirtti (Svanberg 1989: 56).

Türkiye Kazaklarından Ayşe Polat'a göre, günümüzde de bir genç adamın ana-babası bir evin kızını görüp beğendiği halde, onun akrabalarıyla konuşup, erkek de evet derse, kızı istemeye giderler (KK 15). Düğün geleneklerine gelince, önceleri Kazak Türkleri ilk önce kız istemeye iki adamı "*javşılığa*" (*ulaklığa*) kızın ana-babasına gönderirdi. "*Javşı*" (*ulak*) ilk defa kızı istemeye giden adamdır. O daîma ricayı yerine getirip, söz alıp, dönürlükten haberdar olup, döner. Javşı olarak daima ricayı yerine getirebilen, becerikli erkekler gönderilirdi (KK 18).

Javşının kızı istemeye gitmesi geleneği Kazak Türkleri hangi ülkede yaşıyorlarsa yaşasınlar şimdiye kadar sürdü. Lâkin bu hususta yerli halkın da etkisi görülür. Mesela, Özbekistan'da 1980'lilerden itibaren kızı görüp, istemeye başlıca olarak erkekler değil, 2-3 bayan ve onların arasında anne tarafının akrabalarından biri vardır. Bu görüşmede kızın akrabaları evet derse, kızın kulağına küpe takıyorlar, buna "*monşak tağar*" veya "*sırğa salu*" denilmektedir (KK 5). Türkiye Kazaklarında ise erkek ve kız birbirine "evet" dedikten sonra, onun ana babası akrabalarıyla akıl danışınca kızın evine edepli, görgülü, belagati olan, hazırcı cevap adamı "*javşı*" olarak gönderirler. Aslına bakılırsa, Özbekistan ve Türkiye coğrafya açısından birbirinden uzak olsa da oradaki Kazakların kız istemedeki "*javşı*" görevinin hem anlamı, hem de adı değişmemiştir (KK 11). Türkiye Kazaklarında da javşının görevi kızın babasının rızasını alıp dönmektir. Ama kızın akrabası javşılara hemen cevap vermez. Bu yüzden javşı gittikten sonra kızın anababası akrabalarını çağırıp, akıl danışıp, "evet" dedikten sonra kızın akrabalarının biri delikanlının evine olumlu cevap vererek, "*süyüşü*" (*yani sevinçli haber için bir hediye*) ister. Süyüşü olarak her türlü giyim veya para verilir. Erkeğin anababası öz akrabalarını davet edip, akıl danışıp, dönürlüğe hazırlanır (KK 16). Bazen Türkiye'de kız ile delikanlı birbirine "evet" dese, delikanlının annesi kızın anababasına 3-4 yaşlı kişiyi gönderip, kızı küpe taktırır (KK 10). Dönürcülük erkekle kız birbirine söz verdikten sonra

resmen başlar. Söylemek gerekir ki, Özbek araştırmacısı Jambıl Artıkbayev Kazak ve Özbek Türklerinin etnik ve medenî ilişkilerindeki geleneksel nikâhı karşılaştırmak maksadıyla yazdığı makalesinde, Taşkent etrafındaki Kazak Türklerinde “*bel kuda*” (*hâlâ doğmamış çocuklarını evlendiren babalar*), “*besikkuda*” (*beşikteki çocuklarını evlendiren babalar*) olduğundan bahsetmektedir. Ama eğer “*bel kuda*” varken delikanlı kızı kaçırırsa, o zaman genellikle “*kalın mal*”ın (mehirin) bedelinin daha az olduğunu belirtmiştir (Artıkbayev 2003: 315, 334; Kartaeva 2014: 168-170). Bu çalışmada gösterdiğimiz gibi, Özbek Türkleri gibi değil, Kazak Türklerinde de “*bel kuda*”, “*besikkuda*” diyen dünürlük türleri ezelden beri bellidir (KK 6). Ana babalar ya da gençler birbirine söz verdikten sonra küpe taktırma (*sırğasahuv*) âdeti iki ülkedeki Kazak Türklerinin geleneksel kültürünün korunduğunu göstermektedir.

Dünürcülük Geleneği

Dünür geldiğinde de onu beklemekle ilgili çeşitli adet ve inançlar bulunmaktadır. Örneğin, Özbekistan’da dünürü eve içeri aldığı zaman onun yüzüne un sürüyorlar. Un sürmek, bu yolumuz un gibi beyaz olsun anlamına gelir. Bu gelenek Türkiye’deki Kazaklarda yoktur. Dünürün önünden kement çekmek, tatlı şeyler dağıtmak bütün yerlerdeki Kazak Türklerinde var diyebiliriz. Bunun anlamı dünürler arasındaki hürmet, iyi ilişkilerin olmasını istemektir (KK 13).

Türkiye ve Özbekistan Kazaklarının dünürlük geleneklerinden söz ederken birkaç hususu belirtmek isteriz. *Mehir* (*kalın mal*), gelin olacak kız için verilen ve İslam dininde öngörülen zorunluluk da içeren bir hediyedir. Mehir’in bedeli erkeğin ailesinin sosyo-ekonomik durumuna bağlıdır. Bilindiği gibi, önceden büyük mehir, kız için verilen ödeme gibiydi. Örneğin, önceleri Kazak Türklerinde hayvanlar (mal) miktarı “*kırık jeti*” (*kırk yedi*), “*otuz jeti*” (otuz yedi), “*jıyırma jeti*” (*yirmi yedi*) olup, başlıca olarak mal sayısını kapsamaktaydı.

Günümüzde gençler kendi isteğiyle evlenirlerse de mehir vermek geleneği hala sürmektedir. Günümüzde bu geleneğin anlamı değişmiştir. Bu kız için bir ödeme haline gelmiştir. Bu yüzden bugüne kadar “*mehirsiz kız olmaz*” atasözü halk arasında devam etmektedir. Onun miktarı yukarıda söylediğimiz gibi ailenin sosyo-ekonomik durumuna bağlıdır. Meselâ, Türkiye Kazaklarında 4–5 dolardan 2 bin dolar arasında olduğu anlaşılmaktadır (KK 9). Önceden İstanbul sakini, şimdi ise *kandastar* (Kazakistan’a taşınan Kazak) (KK 19) olan bir Kazak, kızı istemeye gittikleri zaman babasına 500 dolar verdiklerini söyledi.

Süt ödemesi (*sütaki*), delikanlının akrabaları tarafından kızın annesine kızı eğittiği için vermiş olduğu hediyedir. Bugüne kadar bu gelenek Özbekistan’daki Kazaklarda “*ana sütü*” (anne sütü) olarak bellidir. Ona bir “*kara mal*” (inek, deve, koyun, keçi) verilir. Türkiye Kazaklarında ise “*sütaki*” 1000 dolardır (KK 8).

“*İlüv*” ise ervahları sevindirmek için düzenlenen “*kâde*” (tören) dir. Önceden buna 1–7 deveye yakın veya 5–6 tane mal (hayvan) ya da yıllık (at), gümüş bir külçe, halı, kürk verilirse, günümüzde Özbekistan’da “*jağalı kıyım*” (yakalı giyim), yani hediye olarak verilen pahalı giyim verilir (KK 14). Türkiye’deki Kazaklarda ise “*ilüv*” için bir halı verilir. “*İlüv*” töreni iki taraftan (delikanlı ve kız tarafları) düzenlenir. Ama söylemek gerekir ki, bazı vilayetlerdeki Kazaklarda “*ilüv*” sadece erkeğin akrabalarının düzenlediği bir gelenektir. Bunu kızın büyük (dedesine veya babasının ağabeyine) akrabaları için düzenlerler.

Torba getirmek “*Korjın aparuv*” – iki tarafın torba getirmesi geleneği Kazak Türkleri arasında bugüne kadar vardır. Lâkin bunun içine koyulan eşyaların sayısı farklıdır. Özbekistan’daki Kazaklarda eşya sayısı dokuzdur. Önceleri ise, Türkiye’de kızın baba-

sına at bağışlayıp, üstelik torba, kızın ana babası ve akrabalarının hepsine “kiyi” (dünürlerin birbirine bağışlanmış olduğu hediyeler, meselâ, giyim) verilir. Günümüzde bu gelenek yok olmuştur. Çünkü bir, yıllık yok; iki, milletin refahına uygun olarak bunun yerine halı (sayısı 30–40 civarında), ana-babasına altın bilezik, “takım” (yakalı giyim) verilir. “*Jıyırma tört kâde*” (*Yirmi dört gelenek*) adlı bir şey var, torbanın iki tarafına on ikişer eşya, 4x4 metreli “bul” (kumaş) koyulur. Torbaya 200–300 TL para dikilmiş, bunu komşu olan genç bayanlar alırlar. Bununla birlikte, dünürler Türkiye Türkçesinde “*guk buza*” denilen “*jük körümdigi*”ni verirler (KK 4). “*Körümdük*” (*nişanlı erkeğe hediyeler bağışlaması*) âdeti Kazak Türklerinin yaşadığı bütün yerlerde hala sürmektedir. Şimdi Türkiye Kazaklarında kızın annesi için torbanın içine bedeli 1000 dolardan fazla olan altın bilezik, altın kolye ya da yüzük, elbise koyulursa, karşılığında diğer tarafa verilecek olan küçük torbaların içine tatlı şeyler koyulur (KK 15).

Özbekistan’daki Kazaklarda “*âke küşü*” (*baba gücü*) veya “*ağa atı*” (*ağa adı*) denilen hediyeler vardır. Bunların sayısı “*ana süti*”nden fazla değildir.

“*Öltiri berü*”, bu ölü ve dirileri sevindirmek için verilen hediyedir. Ona bir mal (bazı insanlara göre, bunu ervahlara veya kızın karnı ağrımaması için) verilir. Özbekistan’da eğer kızı alıp kaçarsalar, o zaman “*öltiri*” ile birlikte affetme parasını (*keşirim pul*) öderler. Affetme parası, verilen malın bedelidir. “*Öltiri*” vermek, Kazak Türklerinin yaşadığı her yerde unutulmadan kalan adetlerden biridir.

Dünürçülük Esnasında

Kazak halkının geleneksel dünürlükte âdetlerin biri “*Kuyruk-bavır asatuv*”dur. Bunun manası iki tarafın dünür olup, akraba olduklarının bir sembolü olan malın *kuyruk-bavırını* yemektir. “*Kuyruk-bavır*” yemek âdeti Kazak Türklerinin arasında şimdiye kadar hâlâ önemini kaybetmemiştir. Özbekistan Kazaklarında bu konuda bir değişme bulunmaktadır. “*Kuyruk-bavır*”ın üstüne ayran koyup, getirirler; bunun anlamı ise *kara-ciğer gibi yakın, yağ gibi yumuşak, gönlümüz ak olsun* demektir. Bu âdet Türkiye Kazaklarında da kalmış olan bir gelenektir.

“*Kız körseter*” âdetinde kız yengeleri yiğit akrabalarına kızı gösterip “*körümdük*” alır. Bu yerde “*körümdük*”, delikanlı tarafından gelini görmeye gelen misafirlerin getirdiği hediyedir. Önceden kıza javşılığa giderken “*ükü tağar*” (puhukuşu takar) veya “*sırğa tağar*” (küpe takar) âdetleri varken, günümüzde dünürlükte kız kulağına küpe takarlar. Dünürlükte kızı göstererek “*körümdük aluv*”, “*sırğa tağar*” âdetleri Özbekistan Kazaklarında kalmışsa da Türkiye Kazaklarında yerli halkın etkisiyle olsa gerek, nişanlı erkeğin annesi bundan önce hazırlamış olduğu sadece altın küpesini değil, yüzüğü, kolyesi ve bileziğini kıza takar. Kız ise kayınvalidesi olacak kadının, bazen büyüklerin elini öpüp, alnına dayayıp, şükranlarını ifade eder (KK 15). Kıza sadece küpe değil, birkaç süs takmak Türkiye Kazaklarının özel bir geleneğidir; bir taraftan da bu durum nişanlı akrabalarının sosyo-ekonomik durumunu göstermektedir. “*Kız körsetiv*” gibi, şimdi ise kızın akrabaları dünürlüğe geldiğinde, onlar da “*küyev körseter*” (damadı göstermek) adlı bir hediye alırlar.

“*Tös tartu*” âdetinde “*tös*” (kesilmiş hayvanın göğüs kısmı), çok önemli bir yemektir. Damada göğüs verme geleneği bugüne kadar hâlâ unutulmamıştır. Şimdi de damat adayı, eşinin akrabalarına misafir olduğu zaman “*tösüm kayda?*” (*göğsüm nerede?*) diye sorar. “*Tös*”ü ikram etme sebebi, hayvanın göğüs kısmı gibi yağlı, tatlı, esnek olsun şeklindeki halk anlayışından gelmiştir. Damat ise karşılık olarak kız akrabalarına “*tös*” tabağına para koyar.

İki ülkenin Kazaklarında da birbirine “*kiyi*”, yani hediye (giyim veya altın nesnelere, şimdi nesnelere) verirler (Alimbay, 2017: 150).

Kızı Kocaya Vermek: Kızı almak ve yeni evine götürmek için 3–4 kişi (kişi sayısı farklı olabilir) kızın ana-babasının yanına giderler. Kızın akrabaları toplanıp, misafirleri karşılarlar. Türkiye veya Özbekistan Kazaklarının hepsinin buna aktif bir surette katıldıklarına toplum arasında ampirik araştırmalar yaptığımızda şahit olduk. Gelin eve girdiğinde “*otka may kuyuv*” (ateşe yağ koymak) gelenekleri gelecek damadın da kızın evine girdiği zaman yapılacak olan adetlerden biridir. Bilinir ki, “*otka may kuyuv*” gelenekleri Kazak Türklerinin eski dinî inançlarından gelmektedir. Ama günümüzde Türkiye Kazaklarında bu adet seyrek, ama damat geldiği zaman “*adıraspan*” bitkisini yakıp, onun odasını temizlemektedirler. Özbekistan’daki Kazaklarda ise bu adet bugüne kadar manasını ve uygulamasını kaybetmemiştir (KK 10).

Önceden kocaya verilecek olan kızın akrabaları onu misafirlığe davet edip, akrabalara gösterirdi. Buna millet “*kız tanısuv*” ya da “*kız koştasuvı*” derlerdi. Yanına yengesini alıp, kardeşlerine misafir olarak giden kız kendi çocukluk çağını, mutlu günlerinin geçtiğini, onu şımartarak terbiye veren ana-babasını ve akrabaları yapmış oldukları iyiliğini şiirle söyleyip, kardeşleriyle vedalaşır (Alimbay vd, 2017: 294).

Kızın kocaya gittiği gün söylemiş olduğu “*jar-jar*”, “*sınsıma*” bugüne kadar Kazak Türklerinin arasında sık sık söylenir. Örneğin; Özbekistan, Buhara ili, Gazli şehrinden almış olduğumuz “*sınsıma*”yı bir örnek olarak sunalım:

*Âu jar basın surasañ bılay bolar,
Koy ketkende tınık su lay bolar, jar-jar
Appak-appak jumırtka ay bolar ma,
Meni satıp jan âkem bay bolar ma.
Menen alğan bes taylak ölmes pe eken,
Meni kaytıp jan âkem körmes pe eken.
Ak köylegim beldemşe,
Oynauşı em ölgenşe,
Kayta aynalıp kelgenşe,
Koş aman bol, jeñeşe.
Karağay şaptım jañkalap,
Ösirdim, baurım arkalap,
Ösirgen baurım sen bolsañ,
İzimnen kelşi apalap.*

*Ey gençleri sorarsan böyle olur,
Koyun giderken berrak su pis olur, jar-jar
Apak yumurta ay olur mu,
Beni satan babam zengin olur mu
Benden aldığı beş taylak ölmez mi,
Beni can babam görmez mi.
“Beldemşe” (kızın düğün elbisesi) gibi ak elbisem,
Oynardım ölünceye kadar,
Dönünceye kadar,
Elveda, sağ olun, “jeñeşe” (büyük akrabaların karıları).
Çam kestim yongalayıp,
Yetiştirdim, kardeşim, arkalayıp,
Yetiştirdiğim kardeşim sen olsan,
Peşimden yürü “abla” deyip.*

Bunun gibi önceden kızın gelin giderken söylemiş olduğu “*sınsıma*”yı gelinin kendisi değil, kız kardeşe yengeleri söylerdi. Kız sınsıması:

Kız:

*Kızdı kудay jaratkan muñlık kılıp,
Nege tudıñ şeşeden muñlık bolıp,
Kızı bolmay şeşemniñ ulı bolsam,
Öz elimde jürer em bilik kurıp,*

Annesi:

*Sıldır, sıldır kamıska sırğam tüsti,
Sır almağan jerlerge kızım tüsti.
Kızım üşin kabırğam kayısadı.
Kolımdağı kos jüzik mayısadı*

Kız:

*Huda yaratmış keder kılıp,
Neden doğdun anneden keder olup,
Kız değil, annemin oğlu olsam,
Akrabalarımın arasında yürürdüm hâkim olup*

Annesi:

*Nadir, nadir kamuşlara küpem gitti,
Yabancı yere kızım gitti.
Kızıma acıyorum.
Parmağımda yüzük бүкүлүр (KK 1, KK 8)*

Söylemek gerekir ki, Kazak Türklerinin bu eski geleneği Özbekistan’ın kuzeydoğu topraklarında yaşayan Kazaklarla karşılaştırdığımız zaman Buhara, Nevaî illerindeki Kazaklarda korunmuştur diyebiliriz. Çünkü buradaki Kazaklar yerleşimlerinde sıkıca yaşadıkları için onların geleneksel kültürü iyi korunmuştur. Tam tersine, yerli milletle karışık yaşayan Kazakların kültürünün o çevredeki halk tarafından etkilendiğini görüyoruz.

Şimdi Türkiye Kazaklarında “*kız uzatuv*”dan önce Türk halkından gelen “*kına jağuv*” (kına gecesi) düzenlenmektedir. Kına gecesinde akşama doğru kız arkadaşları, yakın akrabaları toplanıp, eğlence yaparlar. Gelin adayını ortaya alıp, kınayı suya ezip kızın avucuna sürerler. Kıza sürülen kınayı delikanlı tarafı getirmektedir. Kına kıza sürdükten sonra onun yanındaki genç kızlara sürülür (KK 14).

Kazak Türklerinin kültüründe gelin kayınbaba evine girmeden, köye geldiği zaman, gelini karşı alma bayramıyla birlikte “*betaşar*” düzenlenirdi. Eve girmeden önceki “*yüz açar*” merasimi Çirçik (Özbekistan) bölgesi Kazaklarında da bulunmaktadır. Gelini eve getirmeden önce onun cebinden her türlü yüzük, bilezik, sabun, başörtüsü alırlar. Gelin yüzü açmadan nişanlı delikanlının evine giremez diye, onu komşunun evine getirip, ona o evin çayını verirler. Gelini kendi evine içeri aldığı için komşu gelin tarafından hediye alır. Son zamanlarda komşuya zahmet etmemek amaçla gelini yüzünü açıp, eve hemen içeri alırlar. Yüz açarken gelinin ayak altına koyun derisini döşerler: Bu gelin, deri gibi sağlam, dayanıklı olsun anlamına gelir. Gelini koyun derisine oturtup, ateşe yağ koyup, dumanını gelinin yüzüne, eline sürerler. Koyun derisini döşemesi, gelin koyun gibi uslu, huylu deri gibi yumuşak olsun demektir. Oğlu evlendirme geleneklerin-

de “betaşar” hâlâ manasını kaybetmemiş (KK 2). Bu adet Türkiye Kazakları arasında da korunmuştur (KK 8).

“Betaşar” birçok öneme sahiptir. Mazmun ve kompozisyon açısından bakılırsa, o üç kısımdan ibarettir, yani:

- gelini tanıştırmak;
- gelini, onun kocasının akrabalarıyla tanıştırmak;
- geline öğüt, nasihat söylemektir.

Birinci kısım: “Gelin, gelin, gel, eğilip, selâm ver” diye başlar, bu gelinin güzelliği ve akıllığını göstermektedir. İkinci bölümde ise, selâm sözleri her zaman tekrar söylenir. Kocasının yakınları gelinle tanıştırılır. Ona, onlara saygı gösterilmesi, eğilip, selâm vermesinin gerektiğini söylerler. Bu “bana söylemiş olduğunuz talep ve sözlere itaatliyim, boynumu eğdim” şeklindeki manayı sembolize eder. Üçüncü bölüm “Söyle gelin, söyle gelin” diye başlar.

Bu kısımda şair genç geline öğüt, nasihat söyler. Kayınvalide ve kayınpeder, yakın ve yakın olmayan akrabalar için sayın, görünce; kocasının küçük kardeşleri için hürmetli yenge, gelin; saygıdeğer ana nasıl olabileceğini söyler (Alimbay vd. 2017: 650-651; Kartaeva ve Kalniyaz, 2017: 203-205). Örneğin,

*Ayt kelin-av, ayt kelin
Savıskannan sak kelin
Jumırtkadan ak kelin
Küyeviñe bak, kelin
Ávyeli sıyla atañdı
Atañnan al batañdı
Atasınan bata alğan
Jaksı kelin atandı*

*Söyle, gelin, söyle gelin
Saksağandan daha duyarlısın, gelin
Yumurtadan daha beyazsın, gelin
Kocana bak, gelin
İlk önce kayınpederine saygı göster
Kayınpederinden hayır duasını al
Kayınpederinden hayır duasını alan
İyi bir gelin olur (KK 12).*

Fotoğraf 1: Düğünde “betaşar” (yüzaçar) geleneği.

Yer verdiğimiz örnekte saygı konu ediliyor.

Fotoğraf 2: Düğünde “yüz açan” delikanlı.

Özbekistan’da ise gelini karşılama geleneğinde “*betaşar*” hâlâ önemini kaybetmemiştir. Örneğin, Özbekistan Kazaklarının folklorundan bir alıntı:

*Pâlenşe kaynağasına bir sâlem nemese
Sızılıp kara jarıña,
Jara salma janiña
Körse kızar bolmağın
Kanağat kılğın barına
Güli bolğan dalanıñ
Anası bol balanıñ
Kelgen jerden bak tavıp.*

*Kayıbiradere bir selâm veya
Tevazu ile bak sevgiline,
Yaralama canını
Hasetçi olma
Hepsini hoşnut et
Çiçeği olan bozkırın
Annesi olun çocuğın
Gelmiş olduğun yerde mutlu ol (KK 5).*

Yapacağı işlerin başarılı olsun dileğiyle gelin yüzü açılır. Yüz açarken hepsi ne kadar mümkün olursa, o kadar para verirler. Gelin *körümdüğünü* yüz açmış olduğu şair adam kendisine bırakır. Özbekistan’da gelinin yüzünü ilk önce bayan görür, onlar buna “*betkörüv*” (yüz görmek) derler (Kislyakov 1969: 113). İlk önce nişanlı adamın annesi gelip görüp, geline elbise ve başörtüsü verir. Bundan sonra kalan akrabaların hanımları gelip, hediye verirler. Bu âdet Özbeklerin yanında yaşayan Kazaklarda da geniş olarak yaygındır. Betaşar merasimi son bulduktan sonra, gelinin çayını içerler. “*Ak bata*” (iyi dilekler) söylendikten sonra gelinin başındaki “*sâvkele*”si veya kırmızı örtüsünü alıp, başına beyaz başörtüsü bağlarlar.

Düğünde söylenen geleneksel şarkı-şiiirlerden biri “*toy bastar*”dır. Genellikle toy bastarı büyük kardeşlerin hanımları, gelinleri söylerler:

*Yeski arıktan su ağar ılaylanıp
Kıran bürkit uşadı şır aynalıp
Osındayda balalar oyna da, küil
Kim bar, kim jok kelgenşe jil aynalıp
Ayt degende toydı bastayın*

*Bastamay otur ğoy esil jastar-ay
Altay benim mekenim
Sonda tuğan ekenmin*

*Eski arktan su akar yer kazarak
Kartal uçar süzülerek
Çocuk burada oyna da, gül
Kim var, kim yok, gelinceye kadar yıllar geçerek
Bayramı ben başlayayım
Başlamıyorlar ki gençler
Altay, benim memleketimdir
Orada yaşamışım (KK 16),*

diyerek, Türkiye Kazakları anavatanı özlediklerini ifade ederler. Özbekistan'daki birçok Kazaklar yaşadığı Taşkent Kazaklarında “toy bastar” şarkısı:

*Bismillâ, dep bastayın toydñ basın
Amin dep köterer koydñ basın
Aynalayın kudaydñ özi oñdasın
Ayğandarım ak oramal başına jayğandarım
Burın soñdı öleñ aytıp körgenim jok,
Tilimdi jañıldırma payğambarım.*

*Besmele, diye başlayayım bu bayramı
Amin, deyip kaldırır koyun başını
Allahum, yardım versin
Başına beyaz başörtüsü bağlayanlarım
Bundan önce şarkı söylemedim,
Dilimi yanaltma Peygamberim (KK 7).*

Özbekistan Kazaklarında düğüne toplanan akrabaların hediyeleri (paraları) bir deftere yazarken (KK 7), Türkiye Kazaklarında ise millet oturma odasının bir köşesine düğüne getirilen hediyeleri asarlar. Şunları o köşede hediyeleri kabul etmek için oturtulan bayanlar kabul ederler. Hediye olarak verilen “jaynamaz” a para takarlar.

Fotoğraf 3: Düğünde verilen hediyelerin gösterilmesi.

Yemekten ve hayır duası (*bata*) okuduktan sonra, şu evin sahibi erkek akrabalarıyla beraber oturup düğünde takılan nakit paraları hesaplarlar. Hesaplama tamam olunca düğüne gelen millete kaç para olduğunu söylerler (KK 4).

Düğüne toplanan akrabalar, gelen misafirler hediye, para ve altınını gelinin boyun-daki şeride toplu iğne ile tuttururlar. Kızın koluna takılan bilezikler bazı düğünlerde dirseğe dek ulaşır. Kıza verilen altın bilezikten nişanlı adamın akrabalarının sosyo-ekonomik durumunu öğrenmek mümkündür. Eğer altın bilezik kolun dirseğine kadar ulaşırsa bu damadın akrabalarının zengin olduğunu göstermektedir (KK 19).

Fotoğraf 4: Düğünde gelinin boynundaki kırmızı kurdeleye altın ve para takılması.

Türkiye’de gelinlerin beline kırmızı kurdele bağlama; kızın dürüst, bundan önce evlenmediği, bakire olduğu ve böylece iki ailenin bağlandığı ile diğer bir anlamı da “belin sağlam olsun” (*beliñ bekem bolsın*) şeklindedir. Geline “*kırmızı şerit*” takılması âdetinin Kazakların Türkiye Türklerinden aldığı göstermektedir (KK 19). Bu gelenekler Türkiye’deki Kazakların geleneksel kültüründe Türkiye Türklerinin etkisiyle değişimler olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Kazakistan dışında başka siyasi, ekonomik, kültürel yapısı farklı ülkelerde yaşayan yurtdışındaki Kazakların tarihi, medenî ve kültürel gelişmesini araştırmak çok önemlidir. Yurtdışındaki Kazakların geleneksel kültürünün korunması ve değişmesini araştırma yoluyla halkın etnik kimliğini, ortak milli ülküler oluşturulabilir.

Yukarıda verilen kaynak ve araştırmalara göre, Kazak Türklerinin, özellikle Özbekistan’daki Kazakların evlenmeye ilişkin örflerinde Kazak halkının geleneksel kültürünün korunmuş olduğunu görülmektedir. Bununla birlikte yaşadıkları yerli halkların kültüründen etkilenmemeleri de mümkün değildir. Bilhassa Türkiye’de yaşayan Kazak toplumunun bugünkü yaşayışlarında bu açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bunun bir nedeni, kökeni bir Türk halklarının evlenmeye ilişkin adet ve örfler, aile ilişkileri, kızı kocaya verme ve oğlu evlendirme gelenekleri çok benzerdi. Bunların sadece adlarında farklılık olması, manasının bir olması, bu yüzden iki ülkedeki Kazak Türklerinde dini, anlayışı, dili ortak olan devletlerde yaşadıkları için yerli halkın geleneksel kültürünün özelliklerini benimsemesi doğal bir fenomendir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %40; İkinci Yazar %30; Üçüncü Yazar %30.

ETİK KOMİTE ONAYI: Görüşmeler 2020’den önce gerçekleştirilmiştir. Etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

KK 1: Abdiyeva, Meryem.1941 doğumlu,Özbekistan, Karakalpakistan, Moynak, 2 Eylül 2018 tarihinde yapılan görüşme.

KK 2: Âbenova, Mariya. 1923 doğumlu, Özbekistan, Taşkent vilayeti, Çirçik, 20 Ağustos 2018 tarihinde yapılan görüşme.

KK 3: Abdullayev, Asylhan.1943 doğumlu, Özbekistan, Taşkent ili, Çirçik, 7 Ağustos 2018 tarihinde yapılan görüşme.

- KK 4: Altay, Aynalhan.1948 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Küçükçekmece, 2 Nisan 2019 tarihinde yapılan görüşme.
KK 5: Amanbaeva, Bibijan. 1938 doğumlu, Özbekistan, Bostandık, Azatbaş, 10 Eylül 2018 tarihinde yapılan görüşme.
KK 6: Amanova, Uldaş 1935 doğumlu, Özbekistan, Taşkent vilayeti, Çirçik, 4 Ağustos 2018 tarihinde yapılan görüşme.
KK 7: Esenkulova, Ulbolsın.1940 doğumlu, Taşkent vilayeti, Ahongaran, 9 Ağustos 2018 tarihinde yapılan görüşme.
KK 8: Kadarlı, Akan. 1934 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Zeytinburnu, 22 Nisan 2019 tarihinde yapılan görüşme.
KK 9: Kara, Abdulahap. 1957 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Zeytinburnu, 20 Mart 2013 ve 23 Nisan 2019 tarihlerinde yapılan görüşme.
KK 10: Karademir, Fatma.1953 doğumlu, Kazakistan, Almatı vilayeti, Kaskelen15Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.
KK 11: Karatamır, Muhammediyar.1952 doğumlu, Kazakistan, Almatı vilayeti, Kaskelen, 15 Temmuz 2013 tarihinde yapılan görüşme.
KK 12: Köse, Beşir. 1959 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Zeytinburnu, 21 Mart 2013 tarihinde yapılan görüşme.
KK 13: Mahanov, Kaltay.1920 doğumlu, Özbekistan, Taşkent vilayeti, Matkobul, 19 Ağustos 2018 tarihinde yapılan görüşme.
KK 14: Özbekova, Almagül. 1952 doğumlu, Özbekistan, Taşkent vilayeti, 6 Ağustos 2018 tarihinde yapılan görüşme.
KK 15: Polat, Ayşe.1955 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Zeytinburnu, 3 Nisan 2019 tarihinde yapılan görüşme.
KK 16: Polat, Emine.1982 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Zeytinburnu, 23 Mart 2013 tarihinde yapılan görüşme.
KK 17: Sofigadan, Kuliya.1946 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Güneşli, Kazakkent, 18 Mart 2013 tarihinde yapılan görüşme.
KK 18: Taycı, Mansur.1944 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Güneşli, 18 Mart 2013 tarihinde yapılan görüşme.
KK 19: Yiğit, Ayşegül. 1977 doğumlu, Türkiye, İstanbul, Güneşli, Kazakkent, 3 Nisan 2019 tarihinde yapılan görüşme.

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1 - 4: Aynur Beysegulova Arşivi. Çekilme tarihi: 2 Nisan 2019, Türkiye, İstanbul, Güneşli.

KAYNAKÇA

- Ajiğali, Serik ve Baiğabatova, Nazgül. “Jetisu Kazaktarının Salt-Dastürleri men Adet-Ğurıptarı”. *Kazaktın Dastürleri men Adet-Ğurıptarı. 1 tom*. Almatı: Arıs, 2005: 175-199.
- Alimbay, Nursan ve diğer. *Kazaktın etnografiyalık kategoriyalar, uymdar men ataularynyn dastyrlı zhyesi*. Ansiklopedi. Almatı: Alem Damu İntegrasiya, 2017.
- Altınarın, İbray. “Osherki obishaev prisvatovstve i svadeb u kirgizov Orenburgskogo vedomstva”. *Zapiski Orenburgskogo otdela Imperatorskogo Obşestvo. Vipusk 1*. Kazan, Universitetskaya tipografiya (1870): 27-37.
- Artıkbayev, Jambil. *Kazahskoe obshhestvo v XIX veke.: tradicii i innovacii. 2-e izdaniye*. Astana: Parasat Alemi, 2003.
- Aydosov, A. “Kazak Diasporasının Kalıptasuvı”. *Kazak Tarihi* 3 (1993): 75-78.
- Dingelşet, Nikolay. Naşa Kolonizatsiya v Sredney Azii. *Vestnik Yevropi* (1892): 46-58.
- Gabbasova, Saya. *Altaylar’dan Anadolu’ya Göç Eden Kazak Türklerinde Sosyo-kültürel Yapı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2017.
- Geyns, Aleksandır. *Oçerki Turkestanı. Step i Koçevniki. 1 tom*. Sankt - Petersburg: Tıpografiya M.M. Stasyuleviça, 1897.
- Halıcı, Nihat. “Kazak Düğünleri”. *Cumhuriyet* 81 (1987): 17.
- “Informatsionniye Materialı ob Okonçatelıñ Itogah Vserossiyskoy Perepisi Naseleniya 2010 goda”. http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/perepis_itogi1612.htm (Erişim Tarihi: 10 Nisan 2022).
- Kara, Abdulahap. “Türkiye’deki Kazaklar Hakkında Araştırmalar”. *Orta Asya’dan Anadolu’ya Türk Sanatı ve Kültürü*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları (2006): 545-554.
- Kazakistan Respublikası Halkının Jekelegen Etnostarı Boyınşa Sanı*. Demografiyalık Statistika. Nur-Sultan, 2021.
- Kartaeva, Tattigül. “Sır Bölgesi Kazaklarının Evlilik Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme (19 yy. – 20. yy. başları)”. *Milli Folklor* 104 (Kış 2014): 167-179.
- Kartaeva, Tattygul ve Kalniyaz, Bakitzhan. “The kazak wedding “Betashar: regional features and rites”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 84 (2017): 195-210.
- Kislyakov, Nikolay. *Oçerki po İstori Semii i Braka u Narodov Sredney Azii i Kazahstana*. Leningrad, 1969.
- Kostenko, Lef. *Turkestanskii Kray. Opit Voyenno-statistiçeskogo Obozreniya Turkestanskogo Voyennogo okruga. Materialy dliya geografii I statistiki Posii. Tom 1*. Sankt-Petersburg, Tipografiya I hronolitografiya A.Tranşelua, 1880.
- Kozibayev, Manaş. *İstoriya i Sovremennost*. Almatı: Ğılım, 1991.
- Köse, Nerin. “Kazaklar’ın “Besik”, “Bel-Karın-Kursak”, “Karşı Kuda”, “Bosaga Mavlav”, “Emengerlik”, “Kelin Körimdik (Körimdik)” ve “Kuynk-Bavır Cev” adlı Adet, İnanç ve Pratikleri Hakkında”. *Uluslararası Türkistan Halk Kültürü Sempozyumu* (25-27 Ekim 2000, Marmaris – Muğla). Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınları, 2001.
- . Seyitbek Destanı Üzerine/Sur l’epopee “Seyitbek”. *Milli Folklor* 13 (Bahar 2001): 28-41.
- . “Türk Düğünlerinde Gerdek Sonrası Duvak Geleneği”. *Milli Folklor* 60 (Kış 2003): 92-109.

- Liman Çetin, Ayşegül. “Niğde İli Ulukışla İlçesi Altay Köyü’nün (Kuruluşundan Günümüze) Kültürel Coğrafi Görünümü”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi, 2006.
- Makesati, Halemulati. “Niğde Altay Köyü’nde Dil İlişkisi Araştırması”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2018.
- Makşeyev, Aleksey. *Geografiçeskiye, Etnografiçeskiye i Statistiçeskiye Materialı o Turkestanskoy kraye*. Sankt - Peterburg, 1868.
- Mamaşev, Talgat. “Balam deitin jurty bolmasa, jurtym deitin bala kaidan bolsyn”. *Dala men Kala*. 18 (2005).
- Mendikulova, Gülnar. *Kazakhskaya diaspora: İstoriya i Sovremennost*. Almatı: Reis, 2006.
- Mulâcanov, İshak. *Demografiçeskoye Razvitiye Uzbekskoy SSR*. Taşkent: Özbekistan, 1983.
- . *Naselenie Uzbekskoy SSR*. Taşkent: Özbekistan, 1989.
- Naseleniye Turkmenistana i Yego Natsionalny Sostav v 2020 godu (otsenka)*. <https://meteojournal.ru/naselenie-turkmenistana-i-ego-natsionalnyj-sostav-v-2020-godu-oczenka/> (Erişim Tarihi: 25 Mart 2022).
- “*Natsionalny Sostav Naseleniya Kırgızstana*” <http://www.stat.kg/ru/opensource/category/312/> (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2022).
- Nisanbayev, Âbdimalik ve Arğınbayev, Âbsemet. “Kazak Diasporasının Bugünü men Erteni”. *Egemen Kazakistan* 23 (1992).
- “*Opublikovani Danıye ob Etniçeskom Sostave Naseleniya Uzbekistana*”. <https://www.gazeta.uz/ru/2021/08/20/ethnic-groups/> (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2022).
- Paşino, Pyotr. *Turkestanskiy Kray v 1866 Godu. Puteviye Zametki*. Sankt-Peterburg, Tipografiya Tiblena i K. 1868.
- Rakişeva, Botagöz. “Nekotorye Aspektı Etniçnosti Kazakhov Kitaya”. *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz* 18 (2015): 126 - 146.
- Rossiya. Polnoye Geografiçeskoye opisaniye Naşego Oteçestva. Turkestanskii krai. Tom XIX*. Sostavil kniyaz V.I.Masalskii. Sankt-Petersburg: Izdaniye A.F. Defriena, 1913.
- Salimov, Hacıakber. *Naseleniye Sredney Azii*. Taşkent: Fan, 1975.
- Svanberg, Ingvar. *Kazak Refugees in Turkey: A Study of Cultural Persistence and Social Change*. Upsala, Academiae Ubsaliensis, 1989.
- Şaniyazov, Karim. “Osnovniye Otrastli Jivotnovodstva v Dorevoluytsionnom Uzbekistane”. *Hozyaystvenno-kulturnie Traditsii Narodov Sredney Azii i Kazakhstana*. Moskova, (1975): 188-192.
- Terentyev, Mihail. *İstoriya Zavoyevaniya Sredney Azii*. Sankt- Peterburg: Voyennaya Tipografiya, 1906.
- Valihanov Ch.Ch. “Epos. Kozy Korpesh - Baiyan sulu”. *Sobranie sochinenii v piyati tomah. Tom 1*. Alma-Ata: Glavnaya redakciya Kazahskoi sovetkoi jenciklopedii (1984): 280-286.